

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ:

Збірник наукових праць Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України

ТОМ 14

МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ

ВИПУСК 3

Київ – Ніжин

2020

ISSN 2072-4772

Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том 14: Методологія і теорія психології. – Випуск 3. Київ– Ніжин. Видавець « ПП Лисенко М.М.». 2020. – 392с.

Головний редактор

дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор **С. Д. Максименко**

Заступник головного редактора:

дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор **Н. В. Чепелева**

Відповідальні секретарі:

канд. психол. наук, ст.н.с. **Н. В. Слободяник** (друкована версія);

канд. психол. наук, ст.н.с. **О. Л. Вернік** (електронна версія).

Редакційна колегія:

Моляко В. О., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Карамушка Л. М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Смульсон М. Л.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Кокун О. М.**, доктор психол. наук, професор; **Максимова Н. Ю.**, доктор психол. наук, професор; **Піроженко Т. О.**, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю. М.**, доктор психол. наук, професор; **Музика О. Л.**, канд. психол. наук, професор; **Кісарчук З. Г.**, канд. психол. наук, ст.н.с.; **Терещук А. Д.**, канд. психол. наук, ст.н.с.

Члени міжнародної редакційної колегії:

Антон Фабіан, професор, доктор габлітований, завідувач кафедри соціальної роботи, Університет Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (Словаччина); **Марек Палюх**, професор надзвичайний, доктор габлітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки в Інституті педагогіки Жешівського університету (Польща); **Роман Трач**, професор, доктор філософських наук, іноземний член НАПН України (США); **Альфред Прітц**, професор, доктор з психології та педагогіки, ректор університету ім.Зігмунда Фрейда (Австрія).

Редакційна рада тому: **Зликов В.Л.** (відповідальний редактор), канд. психол. наук, доцент; **Кузикова С.Б.**, доктор психол. наук, професор; **Михальчук Н.О.**, доктор психол. наук, професор; **Власова О.І.**, доктор психол. наук, професор; **Жигайло Н.І.**, доктор психол. наук, професор; **Копилов С.О.**, кандидат філологічних наук; **Тавровецкая Н.І.**, кандидат психол. наук, доцент; **Лукомська С.О.**, кандидат психол. наук; **Котух О.В.** (відповідальний секретар тому).

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.
(протокол No 4 від 27.02.2020 р.)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB No 17847-6693PP від 10.06.2011*

*Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України
в галузі психологічних наук (Наказ МОН України No 1021 від 7.10.2015 р.)*

ЗМІСТ

Агачева Ю.А. Рефлексія атракції у спільно-розподіленій Діяльності.....	5-12
Балашов Е.М., Каламаж В.О. Психологічні особливості рефлексивної компетентності особистості студентів на особистісному рівні.....	12-27
Воропаєв Е.П., Соколова Е.В. Двигательная находчивость артиста.....	27-36
Дружиніна І.А., Савуляк В.О. Особистісне та професійне зростання студентів-психологів у процесі вивчення фахових дисциплін.....	36-45
Жмайло А.А., Сизко Г.І. Дослідження психологічної адаптації до процесу навчання дітей із ЗПР.....	46-55
Завгородня О.В. Методологічні орієнтири та перспективи розробки концепції різнорівневої інтеграції психологічного знання.....	56-68
Зливков В.Л. Тренінг розвитку кар'єри: теоретичні основи та практичні рекомендації.....	68-78
Зливков В.Л., Лукомська С.О., Котух О.В. Інтегративний підхід у вивченні ідентичності та автентичності ведучих тренінгових груп.....	79-89
Іванцанич В. В. Психологічний зміст впливу релігійних громад на учнівську молодь.....	89-99
Комплієнко І.О. Теоретичний аналіз проблеми дезадаптивних взаєностосунків батьків та дітей.....	99-113
Краєва О.А., Черкас О.А. Психологічні особливості ідентичності клієнтів кабінету «Довіра».....	113-122
Лукомська С.О. Ресурсний підхід до вивчення особистості у ситуації онкологічної хвороби.....	122-131
Марусинець М.М., Лемішова О.В. Професійне самовизначення	

підлітків: емпіричний аспект дослідження.....	131-140
Милашенко К.О. Динаміка показників самоактуалізації людей дорослого віку у процесі психотерапії.....	140-154
Михайлів С.В. Особливості сімейної взаємодії як чинника формування хімічної залежності особистості.....	154-164
Москаленко О.В., Блохіна І.О. До проблеми дослідження емоційного інтелекту та його значення в процесі міжособистісної взаємодії.....	165-175
Наконечна М.М. Фактори, що перешкоджають становленню інтерсуб'єктної взаємодії.....	175-185
Папуча Н.В. Методологические основания психологических исследований.....	185-194
Піковець Н.В. Організаційно-методичні засади психологічного супроводу педагогів.....	194-208
Перепелиця А.В. Програма тренінгу з профілактики та подолання емоційного вигорання у спортсменів.....	208-217
Скоростецька Н.В. Сучасний стан проблеми соціального інтелекту та шляхи його дослідження в психології.....	218-226
Собкова С. І., Собков Ю.В. Соціально-психологічні чинники процесу соціалізації представників різних етнічних груп в поліетнічному просторі.....	227-237
Степура Є.В. Аспекти щастя людини.....	237-249
Туз Л.Г. Стрес-менеджмент як складова формування резилентності медичного працівника.....	249-259
Хупавцева Н.О. Концепція фасилітативного навчання в парадигмі гуманістичної психології.....	260-273
Черкаська Є.Ф. Значимість емоційної стійкості педагога в стресових ситуаціях.....	273-284
Чорна І.М. Систематизація спільних факторів для різних напрямків сучасної психотерапії.....	284-296
Чорна І.М., Тимошик М.О. Соціально-психологічні чинники	

формування особистості вбивці.....	297-307
Чорна І.М., Чорний М.М. Морально-психологічна характеристика та класифікація типів підлітків із девіантною поведінкою.....	307-319
Чорний М.М. Психологічний аналіз особливостей становлення професії соціального працівника в Україні.....	319-332
Шевченко К.О. Вплив емоційного інтелекту на фасилітативну компетентність педагога.....	332-344
Шевчук Ю.С. Особливості психосоматичних розладів у дітей та підлітків.....	344-357
Яковенко С.І., Гурлева Т.С. Можливості дистанційного консультування в утруднених умовах життя.....	357-369
Яланська С.П. Толерантність як розуміння цінності іншої особистості.....	369-378
Ivashkevych E.E. Psychological mechanisms of translation.....	378-391

Ключові слова: психологія художньої творчості, рівні управління рухом, спритність, тілесно-кінестетичний інтелект, педагогіка мистецтва, артистизм.

Voropayev Ye., Sokolova E. Artist's motor resourcefulness. N. Bernstein physiology of activity concept became the theoretical basis of the performing plastic improvement experiment, which was carried out at the Kharkov National University of Arts named after I.P. Kotlyarevsky. It allows us to give an interpretation of a large number of diverse empirical methods used in our research. They are both traditional techniques of artistic work and exercises taken from applied psychology, combat experience, health improving and religious practices. This article presents the rationale for choosing this concept, which allows us to trace in detail the stages of the semantic structure (artistic image) transformation into the corresponding expressive movements. Also, the operationalization of the construct "artist's motor resourcefulness" (derived from "agility") in the context of the experiment is proposed. That means the identification of empirical indicators characterizing it.

Keywords: psychology of art, motion control levels, agility, body-kinesthetic intelligence, pedagogy of art, artistry.

УДК 159.923.4:316.612

ДРУЖИНІНА І. А.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне

САВУЛЯК В. О.

старший викладач кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне

ОСОБИСТІСНЕ ТА ПРОФЕСІЙНЕ ЗРОСТАННЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН

Дружиніна І.А., Савуляк В.О. Особистісне та професійне зростання студентів-психологів у процесі вивчення фахових дисциплін. У статті автори аналізують основні теоретичні підходи до визначення професійної підготовки психологів і моделі особистості фахівця. Докладно висвітлено варіанти уявлень про професійно важливі якості психолога. На основі узагальнення багаторічного досвіду викладання дисциплін циклу професійної підготовки розглянуто закономірності і проблеми професійного становлення психологів на молодших курсах навчання у ЗВО. Етап професійної підготовки

розглядається у якості визначального для реалізації психолога у професії, подальшого особистісного та професійного розвитку; стверджується, що компетентний психологічний супровід саме на цьому етапі здійснюється найефективніше та забезпечує наочні результати.

Ключові слова: професійне становлення психолога, етапи професіоналізації, професійно важливі якості, ідеальна модель психолога, особистісний розвиток, професійна самоідентифікація, психологічний супровід професійної підготовки.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження особистісного та професійного становлення майбутнього психолога визначається низкою причин теоретичного та прикладного характеру. По-перше, за умови інтенсивних змін у суспільному житті проектування психологічної освіти різних типів і рівнів вимагає всебічного знання особливостей початкового етапу формування професійної культури, яка закладається саме у ЗВО. По-друге, урізноманітнення форм і напрямів психологічної освіти робить актуальним питання щодо наявності сталої основи професійного світогляду, того запасу базових психологічних знань і навичок, що дозволяє, щонайменше, знаходити спільну мову із представниками різних орієнтацій психологічної науки і практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми професійного становлення, розробка теоретичних і методичних підходів до її вирішення значною мірою базується на досягненнях психології особистості, на сучасних уявленнях щодо її структури, властивостей і якостей, з урахуванням того, що ці утворення не є сталими, а закономірно змінюються під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Додамо, що навіть прагнення зберегти певні значущі власні параметри вимагає від особистості зміни якихось інших своїх властивостей.

Професіоналізація фахівця-психолога на різних етапах навчання та професійної діяльності, проблема формування професійно важливих якостей у процесі становлення професіонала були предметом дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних психологів, серед яких Г. С. Абрамова, О. Ф. Бондаренко, Ж. П. Вірна, С. В. Васьківська, П. П. Горностай, Т. В. Говорун, О. І. Донцов, Дж. Кеттелл, Є. О. Клімов, С. Д. Максименко, В. Г. Панок, А. Пальмонарі, Ю. П. Поваренков, Н. І. Пов'якель, К. Роджерс, Н. В. Чепелева, Т. С. Яценко та інші.

Формування особистості професіонала не обмежується лише операціональною сферою, де здійснюється накопичення відповідних знань, умінь і навичок, але передбачає формування складних психічних систем регуляції його професійної поведінки і діяльності, зміни самосвідомості.

Н. Чепелева і Н. Пов'якель [9] найбільшого значення у прийнятій ними моделі особистості психолога надають підструктурі мотиваційно-цільової готовності до професійної діяльності (сформованості позитивної мотивації щодо майбутньої професії та надання психологічної допомоги, встановлення рапорту, прийняття себе та інших тощо). Окрім цього,

модель містить розвинену особистісну рефлексію, творчі вміння для розв'язання нестандартних психологічних завдань, когнітивну компетентність, розвинений практичний інтелект, толерантність до фрустрації та високу працездатність, спроможність до професійної самореабілітації та саморегуляції. Одне з недавніх досліджень професіоналізації психолога було проведено Ж. Вірною [2]. У підсумку всебічного і докладного аналізу проблеми нею було виділено:

- соціально-культурні аспекти професіоналізації особистості;
- динамічні аспекти професіоналізації особистості;
- концептуально-технологічні аспекти професіоналізації особистості.

Основну ж увагу, на думку вченої, слід приділяти мотиваційно-смысловій регуляції процесу професіоналізації у напрямку набуття професійної компетентності як інтегрального утворення, що містить особистісний, соціальний, діяльнісний і рефлексивний сегменти, серед яких ключовим є особистісна зрілість.

І. Бех також визнає перевагу ціннісно-смыслові сфери над професійно важливими якостями у процесі здійснення професійної діяльності зрілої особистості, наголошуючи на можливості і необхідності співвідносити свою діяльність із тими власними домаганнями, устремліннями, що визначаються цінностями культури [1].

М. Кандиба визначає професійне становлення особистості як розвиток суб'єкту професійної діяльності в системі «особистість – професія – суспільство – відносини», що характеризується внутрішньоособистісними якісними перетвореннями. Професійне становлення – процес складний, постійний, проте не однорідний.

Нерівномірність професійного самовизначення і розвитку підтверджується проходженням певних критичних точок, де найбільш наочно ці механізми і проявляються. Як зазначає дослідниця, «професійне становлення фахівця з початку професійної підготовки у вузі й до рівня професійної майстерності можна представити як кілька етапів. На першому етапі – це знаходження спільності суб'єкта й професії (індивід як типовість проявів), потім – ідентифікація й адаптація (співвідношення індивідуальних здатностей і можливостей з вимогами професійної діяльності, перше знаходження себе в професії як самоідентифікація, формування професійної свідомості) і вже потім – індивідуалізація на основі інтеграції індивідуальних можливостей і творчого початку особистості в професійній діяльності. Індивідуалізація розуміється як перший і необхідний етап у розвитку особистості й індивідуальності, необхідний для самовизначення людини в навколишній дійсності, у тому числі й професії» [3].

Наявність теоретичних моделей із акцентом на необхідності формування мотиваційної сфери фахівця-психолога, його ідентифікації з цінностями професії не дає вичерпної відповіді щодо засобів, технології процесів ефективного формування, тож ці питання на сьогодні є актуальними і потребують подальшого вивчення.

Мета статті – охарактеризувати основні підходи до організації підготовки майбутніх психологів; представити аналіз досвіду навчальної роботи зі студентами-психологами I-II курсів.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів. Багаторічний досвід роботи у Рівненському державному гуманітарному університеті та викладання у студентів-психологів I-II курсів навчальних дисциплін «Практикум із загальної психології» та «Активне соціально-психологічне навчання» дозволяє авторам зробити певні узагальнення щодо закономірностей і проблем професійного та особистісного становлення психологів на першому етапі їхньої професіоналізації.

Психологам давно і добре відомо, що суб'єктивна картина світу, у тому числі - професії, опосередковує будь-яку діяльність людини та активно конструюється самими людьми, які навіть не завжди це усвідомлюють. В уявленні наших громадян, навіть якщо вони не мали особистого досвіду звернення по допомогу і спілкування з психологом-професіоналом, є певні очікування щодо цілей і змісту роботи психолога, а також вимоги до якостей особистості і спілкування: мають проявлятися делікатність, чуйність, уміння вислухати, турботливість, доброта, здатність вселяти впевненість, доброзичливість, здатність до співробітництва, люб'язність [7].

Професійна картина світу самого психолога, включно з уявленнями щодо суб'єкту і об'єкту діяльності, її цілей і засобів їх досягнення, норм професійного спілкування тощо, формується у роки студентства і значною мірою визначає подальшу долю фахівця. Подальша професійна самореалізація забезпечується формуванням у студентів адекватного образу своєї професії, «ідеального» Я-образу в цій діяльності, ціннісних орієнтацій, що відповідають етичним нормам соціального оточення. У цьому контексті видається цікавим, як сприймають професію початківці, спосіб думки і життя котрих іще не зазнали впливу професійних штампів і деформацій.

Частина завдань першого – ознайомчого з навчальною дисципліною – змістового модуля розробленого нами курсу «Практикум із загальної психології» спрямовано саме на з'ясування уявлень першокурсників про обрану спеціальність і професійно важливі якості психолога. Із цією метою застосовуються: 1) список інструментальних цінностей методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, в адаптації В. Ядова; 2) модифікований І. Дружиніною варіант методики «Автопортрет», у якому студентам

пропонується намалювати, якими вони уявляють себе через 10 років, уже в ролі дипломованого психолога. Професійно важливі якості являють собою індивідуальні особливості людини, що забезпечують ефективність професійного навчання і здійснення професійної діяльності. Щодо питання про наявність впливу індивідуальних особливостей на діяльність психолога, то більшість авторитетних вчених відповідають на нього позитивно і до професійно важливих якостей психолога відносять відповідальність, самоконтроль, професійну самооцінку, комунікабельність, емпатійність, рефлексію, емоційну стійкість, інтуїцію, тривожність [5; 6].

У своїй роботі в якості експертних методів ми використовуємо ранжування за важливістю для успішної роботи психолога інструментальних цінностей-засобів (Список Б) із методики Рокіча-Ядова, здійснене нашими колегами, як викладачами, так і практиками. Висновки щодо подібності-відмінності ранжувань якостей експертами і студентом обґрунтовуються обрахунком коефіцієнту рангової кореляції Спірмена.

У процесі індивідуального обговорення з кожним із студентів отриманого результату зазначається, які якості було ними переоцінено, а важливість яких – недооцінено. Найчастіше студенти ставлять на перші місця якості чуйності-підтримки (що відповідає суспільним стереотипам щодо функцій і якостей психолога) і не надають належного значення необхідності організувати, контролювати свою діяльність і відповідати за її результати, що відображається у незначущості кореляції між рядами рангів.

Ми узагальнили дані аналогічних за метою досліджень і отримали подібний до нашого перелік: на думку студентів перших курсів, до професійно важливих якостей психолога належать прагнення до самовдосконалення, компетентність, інтелект, талант, активність, відкритість, демократичність, оптимістичність, вміння підтримувати контакти, емоційна стабільність.

Інтерпретація малюнків «Автопортрет в ролі психолога» передбачає виявлення та усвідомлення ціннісних орієнтацій щодо обраного фаху (допомога іншим / власний статус), змістовної спрямованості професійних інтересів (практична / теоретична, індивідуальна / групова робота), наявності психологічних бар'єрів у спілкуванні з клієнтом, ймовірні самооцінку, рівень домінантності, егоцентризму тощо.

У цій статті ми не маємо на меті аналіз індивідуальних відмінностей у студентських малюнках або ж спробу вивести певні статистичні закономірності появи елементів змісту і форми (можливо, це реалізується у подальшій роботі). Увагу хочемо привернути до важливості та ефективності залучення майбутніх психологів уже на початковому етапі їхнього навчання до такої діагностичної процедури. Закономірна ейфорія початку студентського життя в університеті поступово змінюється усвідомленням неповноти, нечіткості, а почасти – й аморфності уявлень

про власні інтереси, перспективи в професії, про відповідність притаманних особистісних якостей тим вимогам, які висуває професійна діяльність і суспільні очікування. Досвід переконує, що пережиті студентами-першокурсниками інсайти, при можливості постійно отримувати максимально індивідуалізовані, не формальні консультації викладачів, спонукають їх до цілеспрямованого самопізнання і саморозвитку. Формат проведення практикуму можна вважати сприятливим для проведення таких особистісно зорієнтованих консультацій як складової системи психологічного супроводу в процесі професійної підготовки, про яку пишуть О. Матвієнко, О. Затворнюк, із необхідними для цього логічною послідовністю, пролонгованістю, безперервністю, природнім ходом навчання і розвитку особистості [5]. Поширені теми запитів з боку першокурсників: причини і прояви фрустрованості, оптимальний рівень тривожності, способи покращення результатів пізнавальної діяльності тощо.

У процесі активного формування і розвитку професійної самосвідомості відбуваються суттєві зміни й у змісті і структурі образу ідеального психолога. Уже уявлення старшокурсників максимально наближаються до ідеальної моделі, представленої експертами – психологами-науковцями і практиками, – що свідчить про професіоналізацію їхнього мислення.

У міркуваннях щодо тих чи інших особливостей мислення варто знову повернутися до специфічної проблеми, яка постає перед першокурсниками та, відповідно, і перед викладачем, при виконанні завдань із психодіагностики особливостей пізнавальних процесів і характеристик когнітивного стилю. Не потрібно доводити, що для оволодіння будь-якою діяльністю потрібен необхідний та достатній рівень інтелекту, також і креативності, яка впливає на творчу продуктивність особистості. Ті ж стандартні бали, які отримують студенти у результаті самодіагностики на лабораторних заняттях пізнавальної сфери, не завжди є високими, не відповідають тому рівню, який особа хотіла би бачити у собі або хоча б демонструвати іншим. Ця ситуація вимагає від викладача

максимально тактовного роз'яснення виявлених психологами закономірностей неоднозначного взаємозв'язку рівня інтелекту та успішності в різних видах діяльності, амбівалентності впливу стильових параметрів, іншої релевантної темі інформації; природніми і доречними є і поради щодо психотехнік запам'ятовування, алгоритмів опрацювання текстів, способів самоорганізації навчальної діяльності тощо.

На успішність навчання і професійного становлення студентів-психологів, як уже зазначалося, впливають елементи регулятивної підструктури особистості: мотивація досягнення, рівень домагань, самооцінка, рівень тривожності, тому є доцільними психодіагностичні дослідження, які надавали би інформацію щодо потреб у психологічній

допомозі для подолання якихось бар'єрів, що перешкоджають успішному навчанню. У контексті викладання «Практикуму із загальної психології» найбільше такої інформації студенти отримують при практичному ознайомленні із проєктивними методиками (III навчальний семестр) та методами глибинного дослідження особистості – ТАТ, ММРІ (IV семестр). Проведення цих складних у роботі методик не лише неабияк сприяє формуванню та удосконаленню операціональної сфери майбутніх психологів, але часто супроводжується катартичними переживаннями внаслідок усвідомлення, завдяки інтерпретаціям діагностичного матеріалу, власних травматичних переживань. Психологічно грамотний, адекватний супровід з боку викладача є у цій ситуації обов'язковим і ніколи не буває марним.

Найбільш сприятливим видом початкової роботи для продуктивного формування у студентів навичок ефективної комунікації, рефлексії у спілкуванні, соціального інтелекту ми, як і більшість фахівців, вважаємо активне соціально-психологічне навчання. При цьому отримання важливого зворотного зв'язку від групи надає поштовх для особистісного зростання, яке стає також одним із перших спроб у досвіді використання засобів майбутньої професії.

Із підвищенням курсу навчання і здобуттям теоретичних знань з основ психології та професійних навичок зростає впевненість студентів у собі і власних силах.

Отже, професіоналом-психологом є фахівець, який володіє сучасними знаннями, методиками і техніками, керується нормами та ціннісними орієнтаціями професійної діяльності і професійного спілкування, дотримується кодексу професійної етики, розвивається особистісно засобами власної професії, прагне викликати інтерес громадськості до результатів своєї діяльності, враховує нові запити суспільства до професії психолога. Підготовка ефективного психолога, тут ми погоджуємося із А. Фурманом, – це «багатовимірна, багатоаспектна, багаторівнева відкрита система, що відображає єдність змістової, ціннісної, діяльнісної і результативної повноти професійного зреалізування фахівця і першочергово спрямована на саморозвиток, самоздійснення і самовдосконалення його як особистості та індивідуальності» [8]. Безперечно, лише у межах аудиторних занять ця система повноцінно функціонувати не може, тому викладачами і студентським активом організовуються заходи й у позааудиторний час і поза аудиторіями.

Цікаві результати з досвіду проведення таких заходів у Миколаївському державному університеті представлено І. Литвиненко. З першокурсниками проводили екскурсії в установи, де можуть працювати випускники, та зустрічі з тими випускниками, що зробили кар'єру в професії; організували дослідження особливостей актуальних запитів щодо психологічної допомоги в різних регіонах області; у межах роботи

волонтерського центру відвідували заклади зі специфічними нагальними потребами психологічної підтримки; проводили бесіди, психологічні ігри, перегляди фільмів із подальшим психологічним аналізом тощо [4].

Аналізуючи досвід, І. Литвиненко підсумовує: «У результаті такої копіткої роботи студенти-психологи стали більш згуртованими навколо навчального процесу, виявляли взаємодопомогу у вивченні теоретичного матеріалу, пізнавальний інтерес до конкретних практичних кроків, щодо вибудовування свого професійного, кар'єрного росту, свідомо, вдумливо ставилися до професійного самовизначення, розуміючи, що це одна з найважливіших можливостей розкрити свою індивідуальність».

Аналогічні заходи проводяться і на психолого-природничому факультеті РДГУ, а важливою основою для подальшого розвитку професійно важливих якостей стають уміння, сформовані на заняттях практикуму і АСПН.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Процес формування особистості професіонала обумовлюється синтезом можливостей, здібностей і активності особистості, з одного боку, та вимог діяльності, її змісту, умов, засобів тощо, – з іншого. Необхідно формувати у студентів адекватну самооцінку, навички самоаналізу і самоконтролю, психічної саморегуляції, створювати у процесі навчання у закладі вищої освіти умови для підготовки студентів до вирішення проблем самовизначення, розвитку професійної рефлексії. Важливою ланкою у цьому має стати організація психологічного супроводу професійної підготовки, який би здійснювався і на аудиторних заняттях, і в позааудиторний час.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості. Вибрані наукові праці : в 2 т. Київ-Чернівці: Букрек, 2015. Том 1. Становлення професіонала в сучасних соціальних умовах. 839 с.
2. Вірна Ж.П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога: монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського держ. ун-ту ім. Л. Українки, 2003. 320 с.
3. Кандиба М.О. Взаємозв'язок професійного становлення особистості та розвитку її особистісних якостей. Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць К-ПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2013. Вип. 22. С. 204-214.
4. Литвиненко І.С. Особистісний аспект – проблематика професійного становлення студентів-психологів. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія. 2014. Т. 19. Вип. 1 (31). С. 186-194.
5. Матвієнко О.В., Затворнюк О. М Професійна підготовка майбутніх психологів як психолого-педагогічна проблема. Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 1. Том 1. 2014. С. 215-220.
6. Професійна підготовка практичного психолога: теорія і практика: збірник наукових статей. Вип. 1 / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ;

авт. кол.: В. І Бондар, Л. Г. Боброва, К. В. Дубініна та ін.; за заг. ред. В. І. Бондар, Ю. О. Приходько. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 116 с.

7. Савуляк В.О. Особливості запиту студентів щодо діяльності психологічної служби ВНЗ. Психологія: реальність і перспективи: збірник наук. праць. Вип. 4. Рівне: РДГУ, 2015. С. 233 - 237.

8. Фурман А.А. Ціннісно-орієнтаційний портрет фахівця-психолога: від моделі до індивідуальних варіантів. Психологія і суспільство. 2012. No1 (47). С. 118-126.

9. Чепелєва Н.В., Пов'якель Н.І. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога. Психологія: збірник наук. праць. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова. Вип. III. 1998. С. 35-41.

References transliterated

1. Bekh, I.D. (2015) Vychovannia osobystosti. Vybrani naukovi pratsi: (Vols. 2; Vol.1. Stanovlennia profesionala v suchasnykh sotsialnykh umovakh [Education of personality Selected scientific works: Vols. 2; Vol.1 Formation of a professional in modern social conditions]. Kyiv-Chernivtsi: Bukrek [in Ukrainian].

2. Virna, Zh.P. (2003) Motyvatsiino-smyslova rehuliatsiia u profesionalizatsii psykholoha [Motivational and semantic regulation in the professionalization of a psychologist]. Lutsk: RVV «Vezha» Volynskoho derzh. un-tu im. L. Ukrainky [in Ukrainian].

3. Kandyba, M.O. (2013) Vzaiemozviazok profesiinoho stanovlennia osobystosti ta rozvytku yii osobystisnykh yakosti. [The relationship between the professional development of the individual and the development of his personal qualities]. Problemy suchasnoi psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats K-PNU im.Ivana Ohiiienka, Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy, iesse. 22. 204-214 [in Ukrainian].

4. Lytvynenko, I.S. (2014) Osobystisnyi aspekt – problematyka profesiinoho stanovlennia studentiv-psykholohiv. [The personal aspect is the issue of professional development of students-psychologists]. Visnyk ONU im. I.I. Mechnykova. Psykholohiia. Vol. 19. 1 (31). 186-194 [in Ukrainian].

5. Matviienko, O.V., Zatvorniuk, O.M. (2014) Profesiina pidhotovka maibutnikh psykholohiv yak psykholoho-pedahohichna problema. [Professional training of future psychologists as a psychological and pedagogical problem]. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Iesse 1. Vol. 1. 215-220.

6. Bondar V. I. , Prykhodko Yu. O. (Eds.). (2011) Profesiina pidhotovka praktychnoho psykholoha [Professional training of a practical psychologist: theory and practice]. Teoriia i praktyka: zbirnyk naukovykh statei. Iesse 1. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].

7. Savuliak, V.O. (2015) Osoblyvosti zapytu studentiv shchodo diialnosti psykholohichnoi sluzhby VNZ. [Features of students' request for the activities of the psychological service of the university]. Psykholohiia: realnist i perspektyvy : zbirnyk nauk. Prats, iesse 4. Rivne: RDHU, 233 – 237 [in Ukrainian].

8. Furman, A.A. (2012) Tsinnisno-oriientatsiinyi portret fakhivtsia-psykholoha: vid modeli do indyvidualnykh variantiv. [Value-oriented portrait of a psychologist: from model to individual options]. Psykholohiia i suspilstvo. 1(47). 118-126 [in Ukrainian].

9. Chepelieva, N.V., Poviakel, N. I. (1988) Teoretychne obgruntuvannia modeli osobystosti praktychnoho psykholoha. [Theoretical substantiation of the personality model of a practical psychologist]. Psykholohiia: zbirnyk nauk. prats. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova, iesse 3. 35-41.

Дружинина И.А., Савуляк В.О. Личностный и профессиональный рост студентов-психологов в процессе изучения профессиональных дисциплин. В статье авторы анализируют основные теоретические подходы к определению профессиональной подготовки психологов и модели личности специалиста. Подробно описаны варианты представлений о профессионально важных качествах психолога. На основе обобщения многолетнего опыта преподавания дисциплин цикла профессиональной подготовки рассмотрены закономерности и проблемы профессионального становления на младших курсах обучения в вузе. Этап профессиональной подготовки рассматривается в качестве определяющего для реализации психолога в профессии, дальнейшего личностного и профессионального развития; утверждается, что компетентное психологическое сопровождение именно на этом этапе осуществляется наиболее эффективно и обеспечивает наглядные результаты. Ключевые слова: профессиональное становление психолога, этапы профессионализации, профессионально важные качества, идеальная модель психолога, личностное развитие, профессиональная самоидентификация, психологическое сопровождение профессиональной подготовки.

Druzhynina I., Savuliak V. Personal and professional growth of psychology students in the process of studying the professional disciplines. The article analyzes the main theoretical approaches to defining professional formation of psychologists and specialist's personality model. The article describes in detail the options of opinions of professionally important qualities for a psychologist. Based on the years of own pedagogical experience of the authors, the study generalizes regularities and problems of professional formation of junior psychology students at universities. The stage of professional training is considered to be the best period for the programming of future professional realization, personal and professional development of a psychologist. The article states that competent psychological support is the most effective at this stage and provides apparent results.

Key words: professional formation of a psychologist, the stages of professionalization, professional important qualities, ideal psychologist model, personal growth, professional self-identification, psychological support of the professional formation.